

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Ющик О. І.

1. Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за корупційні правопорушення

Запровадження в національне кримінальне законодавство інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб викликане необхідністю імплементації європейських стандартів конвенційних моделей протидії транснаціональній корпоративній злочинності, що пов'язано із проявами корупції, фінансуванням тероризму, пропагандою війни, розповсюдженням зброї тощо. Для вітчизняного Закону про кримінальну відповідальність необхідно було дещо трансформувати та змінити сталі принципи кримінальної відповідальності, оскільки юридична особа не виступає суб'єктом кримінальної відповідальності. Тому на прикладах зарубіжних моделей юридичної відповідальності корпорацій відбулася імплементація таких заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватись до юридичних осіб, хоча останні на сьогодні все ж таки є не є суб'єктами кримінальної відповідальності, а лише підлягають застосуванню заходів у межах кримінального законодавства.

Аналізуючи світову практику, С.О. Харитонов вказує, що існує три основних моделі інституту юридичної відповідальності юридичних осіб, а саме:

а) традиційна конструкція кримінальної відповідальності юридичних осіб, коли юридична особа поряд з фізичною особою визнається самостійним суб'єктом злочину і у певних випадках підлягає кримінальній відповідальності (Великобританія, США, Австрія, Франція);

б) друга конструкція базується на принципі винної кримінальної відповідальності фізичної особи (суб'єкта) за вчинення нею злочину. При цьому за умови, що фізична особа вчиняє злочин в інтересах юридичної особи, поряд з фізичною особою юридична особа також зазнає кримінальної відповідальності (Швейцарія, Іспанія, Туреччина);

в) згідно з третьою моделлю юридична особа зазнає специфічної адміністративної відповідальності за причетність до злочину, що вчинила фізична особа (Німеччина, Італія, Швеція)¹.

Погоджуємось із його думкою, що вітчизняний законодавець використав другу модель при криміналізації норм в Кримінальному кодексі України, передбачаючи заходи кримінального правового характеру щодо юридичних осіб, відповідно до яких можливе їх застосування у разі вчинення кримінального правопорушення фізичною особою, що є суб'єктом кримінальної відповідальності.

Зміни, що відбулися в кримінальному законодавстві, також викликані виконанням міжнародно-правових зобов'язань, що взяла на себе Україна у зв'язку з виконанням вимог адаптації нормативно-правових актів до законодавства Європейського Союзу. Одним із зобов'язань, яке постало перед нашою державою, є приведення у відповідність законодавства, яке стосується протидії корупції та притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, що пов'язані з корупцією. До таких актів, які саме стосуються адаптації національного законодавства щодо боротьби з корупцією, належить Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції², ратифікована Верховною Радою України в 2006 році, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією³, ратифікована Верховною Радою України в 2006 році, Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом⁴, ратифікована Верховною Радою України в 2010 році. Прийняття нового розділу в Кримінальному кодексі України, що стосується заходів кримінально-правового характеру, щодо юридичних осіб вимагало від вітчизняного законодавця дотриматись та врахувати усі загальні та галузеві принципи кримінальної відповідальності, які стосуються детермінантів, чинності закону про кримінальну відповідальність, суб'єктного та правозастосовного аспектів.

¹ Харитонов С.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в системі кримінального законодавства України. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6307/1/Haritonov_145_147.pdf.

² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

³ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

⁴ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

Проблема корупційних правопорушень на сьогодні є найбільш актуальною у світі. Вражають масштаби корупційної складової нашої держави в діяльності органів влади, державного та приватного сектору економіки, правоохоронної та судової системи, освіти. Корупція складає фундамент розквіту тіньової економіки, надзвичайно заважає економічному розвитку держави та схильна до руйнації засад вільного здійснення підприємницької діяльності на принципах добросовісної конкуренції. Основою протидії корупції є кримінальна відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, а також необхідність застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

Відповідно до статті 18 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією встановлено, що:

«1. Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб за передбачені цією Конвенцією кримінальні злочини – дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, вчинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі, із використанням: представницьких повноважень юридичної особи; повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи; а також за залучення такої фізичної особи до вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача.

2. Крім випадків, передбачених у пункті 1, кожна Сторона вживатиме необхідних заходів для забезпечення відповідальності юридичної особи, коли неналежний контроль з боку фізичної особи, згаданої у пункті 1, призвів до вчинення в інтересах цієї юридичної особи кримінальних злочинів, наведених у пункті 1, фізичною особою, що їй підпорядковується.

3. Відповідальність юридичної особи за пунктами 1 та 2 не виключатиме кримінального переслідування фізичних осіб, які вчиняють кримінальні злочини, згадані у пункті 1, підбурюють до них або беруть у них участь»⁵.

Отже, рекомендовані Конвенцією норми встановлювали, що країни повинні передбачити кримінальну відповідальність юридичних осіб за вчинення кримінальних правопорушень саме фізичними особами, які діють від імені підприємства, установи, організації і використовують зазначені повноваження. Варто зазначити, що вимогами Конвенції є те, що застосування заходів кримінально-правового характеру щодо

⁵ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

юридичних осіб не виключає притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка діяла від імені організації, тому в цьому випадку виникає дуалізм відповідальності за одне суспільно небезпечне діяння, оскільки кримінальної відповідальності зазнає фізична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності, а підприємство, установа, організація отримує щодо себе заходи кримінально-правового характеру. Але різний характер застосування санкцій (в першому випадку це є форма реалізації кримінальної відповідальності, в другому – заходи кримінально-правового характеру) за вчинене суспільно небезпечне діяння не порушує принципу кримінального права *non bis in idem* (заборони притягнення до відповідальності або покарання двічі за одне й те саме діяння).

Необхідно зазначити, що в національній правовій системі були і раніше спроби імплементації інституту заходів юридичної відповідальності юридичних осіб як альтернатива кримінальним покаранням, які здійснювались в митному й адміністративному законодавстві. Крім того, в межах Закону про кримінальну відповідальність Україна намагалася запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб Законом України «Про відповідальність юридичної особи за вчинення корупційних правопорушень» від 11.06.2009 р. № 1507-VI, що набрав чинності з 01.01.2010 р, однак втратив свою чинність в результаті визнання положень неконституційними⁶.

Законодавче закріплення Розділу XIV-1 в КК України пов'язано із прийняттям Закону України № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 року⁷ й Закону України № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 року⁸, а також Перехідних положень Закону

⁶ Гончар Т.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за чинним Кримінальним кодексом України. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 77.

⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text>.

⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text>.

України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 року, зокрема в частині переліку юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані визначені заходи⁹.

У проєкті Кримінального кодексу України, що розробляється Робочою групою з питань розвитку кримінального права, в Книзі третій, яка має назву «Про кримінально-правові заходи та їх застосування», пропонується Розділ 3.11 «Кримінально-правові засоби щодо юридичних осіб». У цьому розділі інститут кримінально-правових засобів щодо юридичних осіб міститься в окремих нормах, які передбачають види юридичних осіб, до яких застосовуються кримінально-правові засоби, підстави застосування, види кримінально-правових засобів, що застосовуються до юридичних осіб¹⁰.

За своїм юридичним змістом заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не можуть вважатись формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки законодавець не визнає юридичну особу суб'єктом кримінальної відповідальності, а лише фізичну. Крім того, традиційне розуміння кримінальної відповідальності передбачає, що обов'язковим атрибутом є державний осуд, що проявляється у визнанні особи винною у вчиненні кримінального правопорушення, і це відображено в обвинувальному вирокі суду. Винесення обвинувального вироку суду має бути забезпечено розглядом справи, під час якого доводиться винуватість підсудної особи у вчиненні кримінального правопорушення, чим забезпечується принцип презумпції невинуватості. Відповідно до такого правового принципу особі, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, приписується невинуватість до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством, і встановлено вироком суду, який набрав законної сили (закріплено у ст. 62 Конституції України). Що стосується юридичних осіб, то відповідно до ч. 4 ст. 374 КПК України вказується лише на рішення про застосування до них заходів кримінально-правового характеру. Таке рішення суд приймає на підставі доведеності винуватості визначеною законом фізичною особою (уповноваженою особою), яка від імені або в інтересах юридичної особи вчинила кримінальне правопорушення, яке передбачено статтею 96-1 КК України.

⁹ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

¹⁰ Проєкт Кримінального кодексу України станом на 22 травня 2023 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

У юридичній науці існують різні думки з приводу того, чи є заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб формою реалізації кримінальної відповідальності. Як вважає Н.А. Орловська, «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не є формою реалізації кримінальної відповідальності, однак вони прямо зазначені в Кримінальному кодексі України і не розглядаються як покарання. Юридична особа не підлягає кримінальній відповідальності, але до неї застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які мають бути чітко та недвозначно відділені від покарань, зведені в систему, диференційовані за видами і розмірами залежно від ступеня тяжкості діянь, за які вони можуть застосовуватися»¹¹.

Хоча існує також думка, що «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки основна мета їх застосування має каральний ефект і лише в деяких випадках може бути поєднана з метою, спрямованою виключно на забезпечення безпеки суспільства від вчинення злочинів у майбутньому. Такий висновок був отриманий за результатами аналізу статей, що визначають порядок застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у вигляді штрафу, ліквідації та конфіскації майна»¹².

З огляду на це виникає багато питань, а саме: яке правове становище юридичних осіб і як поширюється дія Закону про кримінальну відповідальність, які підстави та правила застосування заходів кримінально-правового характеру, як вони співвідносяться з інститутами кримінального права, такими як множинність кримінальних правопорушень, співучасть у кримінальному правопорушенні, стадії кримінальних правопорушень тощо. Немає однозначних відповідей і серед науковців, що після прийняття нового розділу до Кримінального кодексу України викликало полеміку, оскільки однозначних відповідей на вказані питання досі не можна знайти ні в нормах матеріального права чи компетентних роз'ясненнях, ні в процесуальному законі й судовій практиці.

Звичайно, що на зміни, які відбулись в національному кримінальному законодавстві, вплинули різні правові системи, які стали прикладом наслідування. Наприклад, першою, хто змінив підхід до розширення суб'єктного кола кримінальної відповідальності юридичних осіб, була англосаксонська система права. У межах американського та англійського права було сформовано принципи, що суб'єктом

¹¹ Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 125–130.

¹² Провоторов О.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за законодавством України. *Судова апеляція*. 2017. № 3. С. 36–47.

відповідальності можуть бути юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми незалежно від факту їх визнання державою, тобто державної реєстрації. Для притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності достатньо лише встановити факт вчинення злочину (наслідків у матеріальних складах), вину юридичної особи доводити не потрібно («абсолютна відповідальність»)¹³.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не є формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки вони не виступають суб'єктами кримінальної відповідальності. Така позиція підтверджується як інтерпретаційною та правозастосовною практикою низки центральноєвропейських держав (Польща, Словаччина, Австрія, Іспанія, ФРН тощо), досвід яких Україна досі використовує в процесі вдосконалення власної нормотворчості й правозастосування, так і прецедентною практикою Європейського Суду з прав людини та вітчизняних судів.

Таким чином, на підставі аналізу кримінального законодавства заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб виступають окремим видом юридичної відповідальності. Для настання відповідальності та застосування заходів необхідні підстави кримінальної відповідальності. Отже, підставою кримінальної відповідальності фізичної особи, тобто суб'єкта кримінальної відповідальності, є склад кримінального правопорушення, а відповідальність ґрунтується на принципі особистої відповідальності (фізична особа несе кримінальну відповідальність за «своє діяння»), а заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб мають субститутивний характер (юридична особа несе відповідальність за «чуже» для неї діяння уповноваженої особи). На відміну від цивільного права неправомірне діяння уповноваженої особи не ототожнюється із самою юридичною особою¹⁴.

Можна погодитись із думкою Н.А. Орловської, що «матеріальною підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є не склад злочину (кримінального правопорушення), а нормативний факт причетності юридичної особи до злочину (інтерес/користь юридичної особи, реалізовані/досягненні вчиненням злочином)»¹⁵.

¹³ Крижановський М. В. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: сутність і форми: дис д-ра філос.: 081 МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 40.

¹⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 294.

¹⁵ Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 125–130.

Відповідно до ст. 96-3 КК України підставами для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є вчинення фізичною особою кримінального правопорушення, але або від імені або в інтересах юридичної особи. Саме така причетність суб'єктів кримінальної відповідальності визначається, як правило, через категорії «правовий зв'язок», «корисність», «в інтересах», «від імені та в інтересах». Таке нормативне закріплення вчинення суспільно небезпечних діянь в інтересах або від імені юридичної особи дозволило позитивно вплинути на реформування кримінального процесуального закону щодо встановлення підслідності, специфікацій форм досудового розслідування, зокрема й негласних слідчих дій, завершеності проміжних етапів.

Отже, загальними підставами застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою компанії в інтересах відповідної юридичної особи кримінального правопорушення, передбаченого у статті 96-3 КК України, або незабезпечення виконання заходів з запобігання корупційних злочинів.

Ми погоджуємося із Т.І. Нікіфоровою, що «слід враховувати, що діями, які вчиняються від імені юридичної особи, слід вважати таку цілеспрямовану поведінку уповноваженого представника юридичної особи, яка свідчить про те, що певна особа діє не від свого імені фізичної особи, а представляючи певну юридичну особу на законних підставах. Вчинення дій в інтересах юридичної особи має місце у випадку, якщо вчинені дії призвели до отримання юридичною особою неправомірної вигоди, або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності»¹⁶.

У ст. 96-3 КК України бачимо, що законодавець залежно від вчинених суспільно небезпечних діянь класифікує підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Відповідно до п.1 ч.1. ст. 96-3 КК України такими підставами є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 209 і 306 КК України, ч. 1-2 ст. 368-3 КК України, ч. 1-2 ст. 368 КК України, ст. ст. 369, 369-2 КК України¹⁷.

Із вказаного у п.1 ч.1. ст. 96-3 КК України переліку кримінальних правопорушень необхідно виокремити такі, які відносять до корупційних кримінальних правопорушень: ч. 1-2 ст. 368-3 КК України «Підкуп

¹⁶ Нікіфорова Т.І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру: навчальний посібник. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 149–150.

¹⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028>.

службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ч. 1-2 ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі», ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом».

Кримінальне законодавство не дає визначення поняття корупційного кримінального правопорушення, а лише закріплює його перелік. Не міститься такого визначення і в інших нормативно-правових актах національного законодавства. Лише в Законі України «Про запобігання корупції» вказується, що «корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність»¹⁸.

Варто зазначити, що кримінальними корупційними правопорушеннями вважаються суспільно небезпечні діяння, перелік яких передбачений у примітці до ст. 45 КК України. Така необхідність законодавчого закріплення переліку кримінальних правопорушень, які вважаються корупційними, пов'язана із застосуванням інституту звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, оскільки до осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, не може бути застосовано деякі інститути, передбачені в Загальній частині КК України, наприклад звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, судимість.

На думку А.А. Вознюка, «представлений у примітці до ст. 45 КК перелік корупційних правопорушень має чимало недоліків, пов'язаних, з одного боку, з тим, що він не охоплює всі кримінальні правопорушення, які слід вважати корупційними, а з іншого боку, містить окремі кримінальні правопорушення, які не належать до корупційних. Видається, що однією з умов формування науково обгрунтованого переліку корупційних кримінальних правопорушень має бути формулювання дефініції корупційного кримінального правопорушення, а можливо, і розроблення їх класифікації, оскільки є кримінальні правопорушення, які лише частково належать до корупційних. Вони можуть бути як корупційними, так і некорупційними. Вважати їх корупційними не цілком правильно. Однак і не визнавати їх корупційними за певних обставин також недоцільно. Очевидно, слід визначитися з майбутньою концепцією корупційних кримінальних правопорушень: надавати дефініцію корупційного кримінального правопорушення без чіткого

¹⁸ Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

переліку таких деліктів або ж сформулювати чіткий перелік правопорушень цієї категорії, як у примітці до ст. 45 КК України»¹⁹.

Підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою від імені або в інтересах юридичної особи будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого у п.1 ч.1 ст.96-3 КК України. Як вже зазначалось, підставою застосування таких заходів є вчинення певного кримінального правопорушення суб'єктом кримінальної відповідальності. Законодавець визначає, що це повинна бути уповноважена особа, яка діє від імені або в інтересах юридичної особи. У примітці до ст. 96-3 КК України передбачено, що «під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи».

Особливою є підстава застосування заходів щодо юридичних осіб. Це вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у статтях 209 і 306 КК України, частинах першій і другій статті 368³ КК України, частинах першій і другій статті 368⁴ КК України, статтях 369 і 369² КК України, від імені та в інтересах юридичної особи. Тобто необхідно встановити таку підставу, як вчинення злочину від імені та в інтересах юридичної особи. Такі питання викликають дискусії серед науковців та практиків з приводу того, як можливо вчинити кримінальне правопорушення від імені певного суб'єкта права.

На думку Н.В. Кимлик, «підприємства, установи чи організації не дають уповноваженим особам довіреність на вчинення кримінального правопорушення, тому важко довести, що винна фізична особа діяла саме від імені юридичної особи. У цьому контексті проблематично довести той факт, що керівник, засновник, учасник чи інша уповноважена особа діяли в інтересах чи від імені юридичної особи»²⁰. Варто погодитись, оскільки буде важко довести, що фізична особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, діяла умисно в інтересах юридичної особи. Якщо аналізувати інтереси будь-якої юридичної особи, то її діяльність встановлена установчими документами, тому фізична особа в цьому випадку буде діяти в інтересах цієї особи. Однак виявити в установчих документах на меті її діяльності вчинення кримінального правопорушення в жодному випадку ми не зможемо, оскільки будь-яка

¹⁹ Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32.

²⁰ Кимлик Н.В. Юридична особа як суб'єкт корупційного злочину. *Європейські перспективи*. 2014. № 13. С. 132–136.

створена юридична особа в установчих документах не зазначить своєю діяльністю вчинення кримінального правопорушення.

Ще одна підстава застосування заходів кримінального правового характеру щодо юридичних осіб пов'язана із незабезпеченням виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», ст. 306 КК України «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів», частинах першій і другій ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», частинах першій і другій ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» і ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом».

Ст. 61 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює «загальні засади запобігання корупції у діяльності юридичної особи. Зокрема, юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у діяльності юридичної особи. Керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи. Для виявлення та усунення корупційних ризиків у діяльності юридичної особи можуть залучатися незалежні експерти, зокрема для проведення аудиту»²¹.

Отже, до кримінальної відповідальності буде притягуватись уповноважена особа юридичної особи у разі не забезпечення та не вжиття нею заходів із запобігання корупції. Законодавство встановлює, що уповноваженою є посадова особа юридичної особи, що призначається відповідно до законодавства про працю керівником юридичної особи або її учасниками (засновниками) у порядку, передбаченому ухваленою антикорупційною програмою.

З метою запобігання корупції затверджено Державну антикорупційну програму, яка розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції відповідно до ч.5 ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» з урахуванням таких принципів:

²¹ Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

– оптимізації функцій держави та місцевого самоврядування, що передусім передбачає усунення дублювання повноважень різними органами та випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

– цифрової трансформації реалізації повноважень державними органами та органами місцевого самоврядування, прозорості діяльності та відкриття даних як основи для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

– створення на противагу наявним корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

– забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

– формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права²².

Що стосується заходів, які можуть проводитись для запобігання корупції на підприємствах, установах, організаціях, то це можуть бути: проведення періодичної інвентаризації державних та комунальних активів і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру; удосконалення і централізація систем управління державним майном, що передбачає закріплення конкретних функцій за кожним органом державної влади; уніфікація форм звітності всіх органів управління державним та комунальним майном; забезпечення відкритого онлайн-доступу до інформації про державне та комунальне майно; модернізація системи контролю за обліком державного майна, орієнтована, зокрема, на виявлення змін у реєстрах з обліку майна; запровадження єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності; запровадження обмежень щодо надання державним підприємствам статусу неприбуткових²³.

Отже, уповноважена особа юридичної особи відповідно до законодавства зобов'язана вжити заходів із запобігання корупції. Керівник юридичної особи повинен затвердити антикорупційну програму юридичної особи відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції», Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, яка затверджена Кабінетом Міністрів України та місцевими

²² Державна антикорупційна програма на 2023–2025 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/516211__725692#n32.

²³ Башта І.І. Розроблення та впровадження системи заходів виявлення та запобігання корупції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 121–123.

нормативно-правовими актами. Надалі уповноважена особа, керуючись затвердженими програмами, постійно повинна оцінювати корупційні ризики, здійснювати антикорупційні заходи (наприклад, проводити анкетування) і відповідально виконувати ті обов'язки, які покладені на уповноважену особу законом або установчими документами, місцевими правовими актами, які приймались на підприємстві, установі, організації. Невиконання таких обов'язків та незабезпечення заходів щодо запобігання корупції призведе до відповідальності уповноваженої особи, що є підставою до застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи.

Проведений аналіз інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб з нормотворчої техніки показав, що існує невідповідність між положеннями кримінального законодавства та Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Згідно з п.2 ч. 1 ст. 96-3 КК України передбачено підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, вчинення корупційного правопорушення. Але відповідно до примітки ст. 45 КК України кримінальні правопорушення, передбачені статтями 209 і 306 КК України, не є корупційними, тому погоджуємось, що «підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід визнавати і невжиття юридичною особою належних заходів, що стосуються достатнього нагляду та контролю в юридичній особі, а не лише заходів із запобігання та протидії корупції. При цьому відсутність належних засобів нагляду та контролю може спричинити вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у п.п. 1–4 ч. 1 ст. 96-3 КК України»²⁴.

Необхідно з'ясувати під час встановлення незабезпечення виконання уповноваженою особою юридичної особи заходів із запобігання корупції саме ставлення такої особи до вчиненого діяння. Законодавець передбачає, що при інкримінуванні такого діяння не обов'язкова умисна форма вини. Уповноважена особа може навмисно не вживати заходів, які затверджені антикорупційною програмою на підприємстві, або недбало ставитись до своїх обов'язків, чим може допустити невжиття всіх необхідних заходів із запобігання корупції.

²⁴ Загіней З.А. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 58–78.

Третьою підставою застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого злочину, передбаченого ст. 258 КК України «Терористичний акт», ст. 258-1 КК України «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 258-2 КК України «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 258-3 КК України «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 258-4 КК України «Сприяння вчиненню терористичного акту», ст. 258-5 «Фінансування тероризму», ст. 258-6 «Перетинання державного кордону України з терористичною метою», а також внесено зміни до КК України 3 березня 2022 року і доповнено його ще одним складом злочину (ст. 111-1 «Колабораційна діяльність»). Такі зміни відбулись у зв'язку з вторгненням російської федерації та необхідності криміналізації такого діяння, як колабораційна діяльність.

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» у ст. 24 встановлено відповідальність організації за терористичну діяльність, а також у ст. 25 передбачено відповідальність за сприяння терористичній діяльності. Відповідно, «організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскується. У разі визнання судом України, в тому числі відповідно до її міжнародно-правових зобов'язань, діяльності організації (її відділення, філії, представництва), зареєстрованої за межами України, терористичною, діяльність цієї організації на території України забороняється, її українське відділення (філія, представництво) на підставі рішення суду ліквідується, а належні йому майно і майно зазначеної організації, яке знаходиться на території України, конфіскується»²⁵.

Отже, підставою застосування п. 3 ч. 1 ст. 96-1 КК України, а саме заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, є вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи таких діянь: фінансування терористів, терористичні групи (терористичні організації); надання або збирання коштів безпосередньо чи опосередковано з наміром використання їх для вчинення терористичних актів чи кримінальних правопорушень терористичної спрямованості; проведення операцій з коштами та іншими фінансовими активами: фізичних осіб, які вчиняли чи намагалися вчинити терористичні акти чи кримінальні правопорушення терористичної спрямованості або брали участь у їх вчиненні чи сприяли вчиненню; юридичних осіб, майно яких безпосередньо чи опосередковано перебуває у власності чи під контролем терористів

²⁵ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

або осіб, які сприяють тероризму; юридичних і фізичних осіб, які діють від імені чи за вказівкою терористів або осіб, що сприяють тероризму, включаючи кошти, одержані або придбані з використанням об'єктів власності, що безпосередньо чи опосередковано перебувають у власності чи під контролем осіб, які сприяють тероризму, або пов'язаних з ними юридичних і фізичних осіб; надання коштів, інших фінансових активів чи економічних ресурсів, відповідних послуг безпосередньо чи опосередковано для використання в інтересах фізичних осіб, які вчиняють терористичні акти або сприяють чи беруть участь у їх вчиненні, чи в інтересах юридичних осіб, майно яких безпосередньо чи опосередковано перебуває у власності чи під контролем терористів або осіб, які сприяють тероризму, а також юридичних і фізичних осіб, які діють від імені чи за вказівкою зазначених осіб; надання допомоги особам, які брали участь у вчиненні терористичних актів; вербування фізичних осіб для заняття терористичною діяльністю, які сприяли встановленню каналів постачання зброї терористам та переміщенню терористів через державний кордон України; переховування осіб, які фінансували, планували, підтримували чи вчиняли терористичні акти або кримінальні правопорушення терористичної спрямованості; використання території України з метою підготовки чи вчинення терористичних актів або кримінальних правопорушень терористичної спрямованості проти інших держав або іноземців²⁶.

Підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру згідно з п. 4 ч. 1. ст. 96-3 КК України є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями КК України 109, 110, 113, 114²⁷ «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (внесено відповідно до змін 24 березня 2022 року²⁷), 146, 147,

²⁶ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

²⁷ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24 березня 2022 року № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

частинами другою – четвертою статті 159¹, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 Кримінального кодексу України.

6 грудня 2010 року було внесено зміни до ст. 96-3 КК України і доповнено її пунктом 5, що визначає ще одну підставу застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб, а саме вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 255, 343, 345, 347, 348, 349, 376–379, 386 Кримінального кодексу України²⁸.

У лютому 2021 року було доповнено ч.1 ст. 96-3 пунктом 6²⁹, у якому передбачено, що підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах такої юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152–156¹, 301¹–303 КК України.

Що стосується підстав застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб, то деякі науковці (З.А. Загиней, О.З. Гладун) пропонують доповнити їх перелік пунктом «незабезпечення виконання покладених обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що сприяло вчиненню корупційного правопорушення» як засвідченням потурання злочинній діяльності при чіткому окресленому причинно-наслідковому зв'язку³⁰. Погоджуємося із такою позицією, оскільки повинні існувати дієві гарантії прискікання подібних злочинних діянь, в тому числі лобіювання чи пасивної бездіяльності, що паралельно виконуватиме завдання законодавства у сфері протидії та запобігання корупції.

Постає питання про те, до яких саме юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Національне законодавство дещо обмежує перелік таких юридичних осіб, вказуючи, що заходи можуть застосовуватись до підприємств, установ чи

²⁸ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n860>.

²⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) : Закон України від 18 лютого 2021 року № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n9>.

³⁰ Загиней З.А., Гладун О.З. Незабезпечення виконання обов'язків щодо запобігання корупції як підстава для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 46–57.

організацій, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій (ч. 1 ст. 96-4 КК України)³¹.

На сьогодні більшість корупційних правопорушень, як бачимо із практики, вчиняється службовими особами на державних підприємствах, в установа та організаціях. Можна погодитись із думкою Н.В. Кимлик, що «статистика свідчить про поширеність корупційних злочинів в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також серед юридичних осіб публічного права, адже вони створюються в галузях господарства загальнодержавного чи місцевого значення та зазвичай мають монопольне становище на ринку. Незрозуміло, чому коло юридичних осіб, на яких поширюється цей Закон, є звуженим»³².

У проєкті Кримінального кодексу перелік підстав застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів є дещо розширеним, оскільки є вчинення від імені юридичної особи та в її інтересах або в інтересах її асоційованої особи уповноваженою особою юридичної особи будь-якого передбаченого Кримінальним кодексом умисного злочину 3–9 ступенів тяжкості.

Як вважає О.П. Провоторов, «ознаками кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб є такі:

1) вони є особливим видом реакції держави, що є альтернативою покаранню, не пов'язуються з реалізацією кримінальної відповідальності;

2) застосування цих заходів відбувається у межах кримінально-правових відносин, але юридичні особи не визнаються суб'єктом кримінальної відповідальності, а вважаються особливим суб'єктом кримінально-правових відносин;

3) вказані заходи застосовуються у разі вчинення її уповноваженою особою (тобто фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, вичерпний перелік яких визначений у ст. 96-3 КК України;

4) у ст. 96-6 КК України надається їх вичерпний перелік – штраф, конфіскація майна, ліквідація;

³¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028>.

³² Кимлик Н.В. Юридична особа як суб'єкт корупційного злочину. *Європейські перспективи*. 2014. № 13. С. 132–136.

5) застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не тягне за собою судимості»³³.

Отже, законодавче закріплення інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у кримінальному законодавстві – триваючий процес, що відбувається на підставі взятих Україною зобов'язань, імплементації міжнародного досвіду боротьби з корпоративною, корупційною злочинністю транснаціонального співробітництва. Впровадження такого інституту до національного законодавства дещо змінило сталі постулати кримінальної відповідальності та можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Змінився погляд на юридичну особу як можливого відповідача в кримінальному праві та носія застосування заходів кримінально-правового характеру. Розділ IV-1 КК України вперше закріпив норми, які передбачають підстави та види заходів, які можуть застосовуватись до підприємств, установ, організацій. Але на сьогодні ще є багато питань та проблем у застосуванні вказаного інституту, тому перед науковцями та практиками постає важливе питання удосконалення інституту, розроблення ефективних процесуальних механізмів для реалізації норм кримінального права, а також на підставі судової практики усунення колізійності нормативного матеріалу.

2. Диференціація заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб

Диференціацію заходів кримінально-правового характеру доцільно розпочати із того, що до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру виключно за вчинення кримінального правопорушення, що містить склад у діянні уповноваженої фізичної особи. Необхідно встановити причинний зв'язок між притягненням уповноваженої особи до кримінальної відповідальності за діяння, які визначені у ч.1 ст. 96-3 КК України, та застосуванням заходів кримінально-правового характеру, передбачених в ст. 96-6 КК України.

Що стосується заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, то законодавчо не визначено, з якою метою вони застосовуються, на відміну від встановлення мети покарання, що закріплено у ст. 50 КК України. Але аналіз наукової літератури та огляд судової практики дає можливість визначити, що застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, зокрема за

³³ Провоторов О.П. *Правова природа заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за законодавством України. Судова апеляція.* 2017. № 3. С. 36–47.

корупційні правопорушення, має компенсаційну (відновлювальну), превентивну й адміністративно-організаційну мету.

Аналіз норм, встановлених розділом XIV-1 КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», як вважає С.О. Харитонов, дає підстави стверджувати, що ці заходи є спеціальними видами покарання. Так, штраф (ст. 96-7 КК України) і конфіскація майна (ст. 96-8 КК України) визначаються у ст. 53 і ст. 59 КК України як види покарань³⁴.

На думку О.П. Провоторова, правовий аналіз норм розділу XIV-1 Загальної частини КК України не дає підстав ототожнювати покарання та заходи кримінально-правового характеру, оскільки назва деяких з них, хоч і дублює назву певних видів покарань, але заходам кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не властиві ознаки, які притаманні покаранню. Хоча слід визнати, що законодавець обрав найпростіший шлях у визначенні назви заходів, що можуть бути застосовані щодо юридичних осіб, дублює їх назву та поділяє їх, як і покарання, на основні (штраф та ліквідація – ч. 2 ст. 96-6 КК України) та додаткові (конфіскація майна – ч. 2 ст. 96-6 КК України). На те, що вказані заходи стосовно юридичних осіб не є спеціальними видами покарання, вказує те, що їх застосування не тягне за собою судимості³⁵.

Можна погодитись із науковою спільнотою, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не мають нічого спільного із покаранням, оскільки останні мають особистий, індивідуальний характер і застосовуються за винне вчинення кримінального правопорушення суб'єктом кримінальної відповідальності у той час, як заходи кримінально-правового характеру мають вимушене застосування до юридичної особи у разі використання її імені або в інтересах уповноваженою особою кримінального правопорушення, зазначеного у ст. 96-3 КК України.

Види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб закріплено у ст. 96-6 КК України, де міститься вичерпний їх перелік, що представлений трьома заходами – штрафом, конфіскацією майна та ліквідацією юридичної особи. Відповідно до положень ч. 2 ст. 96-6 КК України штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна лише як додатковий. Вичерпність заходів кримінально-

³⁴ Харитонов С.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в системі кримінального законодавства України. URL: http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/6307/1/Haritonov_145_147.

³⁵ Провоторов О.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за законодавством України. *Судова апеляція*. 2017. № 3. С. 36–47.

правового характеру щодо юридичних осіб активно обговорюється науковцями, які вважають за недоцільність у межах закону про кримінальну відповідальність вказаних заходів як таких (достатність санкцій інших правових інститутів) або ж, навпаки, подальшого реформування інституту в руслі розширення їх переліку.

Таким шляхом пішли розробники проекту Кримінального кодексу України, де вони передбачили дещо розширений перелік кримінально-правових заходів щодо юридичної особи. Зокрема, у статті 3.11.3, яка має назву «Види кримінально-правових засобів, що застосовуються до юридичних осіб», вказується, що до юридичної особи суд може застосувати такі кримінально-правові засоби: 1) штраф; 2) обмеження підтримки за рахунок публічних фінансів; 3) обмеження здійснення певної діяльності; 4) конфіскацію майна чи вилучення речі; 5) ліквідацію³⁶.

Як вже зазначалось, у вітчизняному Законі про кримінальну відповідальність необхідно було дещо трансформувати та змінити стали принципи кримінальної відповідальності, оскільки юридична особа не виступає суб'єктом кримінальної відповідальності, тому на прикладах зарубіжних моделей юридичної відповідальності корпорацій відбулася імплементація таких заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватись до юридичних осіб. Така імплементація в межах інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відбувалася на підставі всебічного критичного аналізу й з урахуванням досвіду її впровадження в кількісно-якісному й прикладному аспектах на прикладі держав як романо-германської (континентальної), так і англосаксонської правових систем.

Проаналізувавши наукові праці українських вчених, які досліджували вплив зарубіжного законодавства та спорідненість норм, що стосуються видів заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, ми визначили, що найближчим до диференціації заходів є законодавство Франції, а стосовно інституційного вмісту інституту національного кримінального законодавства, типових рис юридичної техніки й визначеної термінології є дефініції законодавств Польщі, Естонії, Литви.

Відповідно до Кримінального кодексу Французької Республіки (Р.2 «Про призначення покарання щодо юридичних осіб») юридичним особам можуть бути призначені покарання трьох типів, що в силу низки відсильних і бланкетних норм об'єднують такі заходи:

1) заборону займатися діяльністю у випадку, коли юридична особа була створена, щоб вчинити злочинні діяння;

³⁶ Проект Кримінального кодексу України станом на 22 травня 2023 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

- 2) заборону безпосередньо чи опосередковано займатися одним (декількома) видами професійної або громадської діяльності;
- 3) призначення термінального судового нагляду;
- 4) закриття всіх закладів або одного чи декількох закладів підприємства, які призначалися для вчинення злочинних діянь;
- 5) виключення з участі в договорах, які укладаються від імені держави;
- 6) заборону звертатися з публічними закликами щодо розміщення вкладів цінних паперів;
- 7) заборону пускати в обіг чеки, відмінні від тих, що дозволяють отримувати кошти векселедавцеві в присутності платника за перводним векселем;
- 8) конфіскацію майна;
- 9) афішування чи оголошення винесеного вироку в ЗМІ;
- 10) конфіскацію тварини, яка була використана для вчинення злочинного діяння або проти якої було вчинено злочин;
- 11) заборону мати тварину тощо³⁷.

Кримінальне законодавство Молдови, Польщі досить відрізняється від законодавства низки європейських країн щодо традиційної кримінальної відповідальності юридичних осіб: у них як в національному законодавстві визначена квазікримінальна відповідальність юридичної особи, що пов'язана із застосуванням заходів кримінально-правового характеру, та встановлені заборони на вчинення певних правочинів.

Але вважаємо, що запозичення деяких норм зарубіжного законодавства і їх подібність не зовсім виправдана існуванням лише трьох видів заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, тому необхідно вносити зміни до кримінального законодавства з розширенням переліку таких заходів.

Відповідно до ст. 96-7 КК України одним із заходів кримінально-правового характеру виступає штраф. Його слід ототожнювати із найменш обтяжливим у науково-дослідній практиці заходом впливу, який може бути як фіксованого розміру (одноразова виплата, що обмежена граничними розмірами штрафу залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення) та кратним (нині у двократному розмірі від незаконно одержаної неправомірної вигоди за неможливості застосування фіксованого, причому така кратність застосовується не лише у випадку одержання юридичною особою неправомірної вигоди, а й у випадку можливості її одержання за умови визначення

³⁷ Станіч В.С. Кримінальний кодекс Французької Республіки / за ред. В.Л. Менчинського ; переклад К.І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. С. 44–45.

судом її відповідного розміру). Він є найбільш поширеною санкцією з огляду на вітчизняну судову практику.

Відповідно до ч.2 ст. 96-7 КК України у разі, коли неправомірну вигоду не було одержано або її розмір неможливо обчислити, суд залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмірах: за кримінальний проступок від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за нетяжкий злочин від десяти до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за тяжкий злочин від двадцяти до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за особливо тяжкий злочин від сімдесяти п'яти до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян³⁸.

Єдиним ефективним заходом стягнення щодо юридичних осіб, як вважає В.С. Сотніченко, є штраф, оскільки з урахуванням природи юридичної особи інші заходи (наприклад, зупинення її діяльності) не дозволять досягти цілей, що можуть бути поставлені перед інститутом відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві, адже організаційна структура та майно юридичної особи, що ліквідована в кримінально-правовому порядку, оперативно можуть бути заздалегідь виведені з обігу та поновлені в іншій (інших, у тому числі і новостворених) юридичної особи³⁹.

Здійснюючи порівняльний аналіз штрафу як виду кримінального покарання і як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичних осіб, на думку А.М. Ященко, можна «проілюструвати специфіку останнього: він не тягне судимості, диференційовано може не перебувати в прямій залежності від розміру майнової шкоди, завданої уповноваженою особою юридичної особи, до якої застосовують заходи кримінально-правового характеру. Крім того, несплата штрафу як виду покарання тягне за собою його заміну залежно від розміру покаранням у виді громадських або виправних робіт або позбавленням волі, причому з можливістю перерахунку за тяжкістю кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 53 КК України). Натомість заміна штрафу як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи КК не передбачена, тобто за неможливості аналогії закону, гарантій оперативного виконання юридичною особою накладеної санкції нині

³⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028>.

³⁹ Сотніченко В.С. Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. С. 10.

законодавцем не розроблено, що істотно знижує компенсаційну здатність даного заходу на практиці»⁴⁰.

Найбільш застосовуваним видом кримінального покарання за вчинення корупційного правопорушення суб'єктом кримінальної відповідальності (фізичної особи) є штраф як основне або додаткове покарання. Відповідно, на нашу думку, за вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи корупційного правопорушення або незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції доцільно застосовувати такий захід кримінально-правового характеру до юридичної особи, як штраф. Хоча штраф щодо юридичної особи не є кримінальним покаранням і не виконує поставлену мету, передбачену ч. 2 ст. 50 КК України. Він не зможе вплинути на юридичну особу, не виправить і не в змозі запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень. З огляду на це застосування штрафу як виду заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за корупційні правопорушення або порушення обов'язків у запобіганні корупції має компенсаційні (відновлювальні) та превентивні цілі. Отже, застосування штрафу до юридичної особи завжди є вигідним для державного бюджету, оскільки тут вносяться досить значні суми.

Наступним основним видом заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є ліквідація юридичної особи. Відповідно до ст. 96-9 КК України ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 111-1, 113, 146, 147, 152-156-1, 160, 209, 255, 258-258-6, 260, 262, 306, 436, 436-1, 437, 438, 442, 444, 447 КК України. Аналізована стаття зазнала змін протягом 2018-2023 років у частині внесення доповнень та криміналізації складів кримінальних правопорушень, які вчиняються уповноваженою особою від імені або в інтересах юридичної особи і визначають підставу застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У переліку складів правопорушень містяться діяння, які є тяжкими та особливо тяжкими злочинами проти основ національної безпеки, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканності, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, але немає жодного корупційного

⁴⁰ Ященко А.М. Штраф і конфіскація майна як покарання та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 8-10 червня 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 123-126.

кримінального правопорушення. Доцільно було б доповнити перелік складів кримінальних правопорушень, які давали б можливість застосування ліквідації за вчинення уповноваженою особою корупційних правопорушень.

Ліквідація юридичної особи є найбільш суворим видом заходів кримінально-правового характеру, оскільки вона передбачає повне припинення існування підприємства, установи чи організації. Є думки, що альтернативою ліквідації має бути тимчасова реорганізація, що обґрунтовується встановленням контролю над юридичною особою без ініціації ліквідаційної процедури й призначення ліквідатора, однак досі ця ідея імплементації не знайшла свого втілення.

Відповідно до Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» ліквідація юридичної особи здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (ч. 2 ст. 7)⁴¹. З огляду на це варто погодитись із пропозиціями науковців, що ліквідація юридичної особи повинна здійснюватися відповідно до норм цивільного та господарського законодавства, що дозволить забезпечити відповідний механізм проведення такого заходу і не порушуватиме прав юридичної особи.

Також проблемою є застосування повної ліквідації юридичної особи у разі вчинення уповноваженою особою кримінального правопорушення. При цьому потрібно враховувати ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою кримінального правопорушення, етап реалізації злочинного наміру, розмір завданої шкоди чи оперативне вжиття юридичною особою заходів для запобігання кримінального правопорушення, що не відповідає загальним нормам, передбаченим у ст. 96-10 КК України, тобто правилам застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Тут постає питання щодо того, чи були обізнані співвласники, акціонери, засновники про те, що уповноважена особа юридичної особи вчинила кримінальне правопорушення в інтересах чи від імені юридичної особи, що порушує їх права власності та володіння. Аналіз судової практики показав, що такий вид заходу кримінально-правового характеру не застосовувався до юридичної особи, тому виникає необхідність альтернатив такого заходу, наприклад обмеження підтримки за рахунок публічних фінансів, обмеження здійснення певної діяльності, реорганізація певних відділень тощо.

⁴¹ Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України від 11 червня 2009 року № 1507-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1507-17>.

Цікавою є думка О.Ф. Пасеки, що ліквідація юридичної особи повинна застосовуватись судом лише у тих випадках, коли уповноважена особа вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин, та полягати у примусовому припиненні діяльності юридичної особи з настанням наслідків, які передбачені національним законодавством. Також у випадку, якщо суд визнає, що тяжкість вчиненого кримінального правопорушення унеможлиблює існування такої юридичної особи, він приймає рішення про її ліквідацію або можливість застосування заходу кримінально-правового характеру лише до відділення (філії) юридичної особи⁴².

Новелою у проєкті Кримінального кодексу є норма, яка вказує, що при ліквідації юридичної особи суд може визнати недійсними угоди, укладені такою юридичною особою, у зв'язку зі злочином, вчиненим від її імені та в її інтересах або в інтересах її асоційованої особи уповноваженою особою. Підтримуємо таку новелу, оскільки укладені угоди, які суперечать законодавству, у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення від імені або в інтересах юридичної особи не можуть визначатись правомірними та підлягати виконанню.

Погоджуємось із науковою спільнотою, що застосування такого заходу кримінально-правового характеру, як ліквідація юридичної особи, повинно бути лише у виключних випадках і з урахуванням усіх інтересів співвласників, засновників, акціонерів та зацікавлених осіб. Такий захід не повинен порушувати права вказаних осіб, що пов'язано з їхньою підприємницькою діяльністю, правом власності, отриманням ліцензій тощо, тому встановлення вини уповноваженої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи або не забезпечила виконання покладених на неї обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, повинно співвідноситись із обізнаністю зацікавлених осіб щодо вчинених кримінальних правопорушень.

Відповідно до ст. 96-8 КК України одним із заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є конфіскація майна. Вона може застосовуватись лише на додаток до основного заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Аналізуючи ж конфіскацію, що впливає із вимог ст. 96-8 КК України, зазначимо, що вона полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України. Слід пам'ятати, що дана санкція, з одного боку, має виключно субсидіарний щодо ліквідації характер, а з іншого боку, абсолютно визначений.

⁴² Пасека О.Ф. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: окремі проблемні питання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. №4 2014. С. 253–262.

У проєкті Кримінального кодексу дещо інакше трактується конфіскація майна як вид заходу кримінально-правового характеру, що може бути застосований до юридичної особи. У ст. 3.11.7. зазначено: «Конфіскація майна та вилучення речі юридичної особи полягають у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим грошей, майнових прав та іншого майна, яке перебуває у власності чи фактичному володінні юридичної особи або її асоційованої особи, в інтересах яких було вчинено злочин уповноваженою особою»⁴³.

У науковій літературі кримінального права поширена думка, що конфіскація майна є безоплатним вилученням всього майна особи або ж його частини (повна й часткова конфіскація), на відміну від застосування статті 59 КК України, що містить таку диференціацію, яка передбачає, що суд зобов'язаний у вирозі вказати, яка саме частина майна підлягає конфіскації (вказавши перелік предметів). Що стосується конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, то відповідно до ст. 96-8 КК України передбачено лише повну конфіскацію майна юридичної особи⁴⁴. Вважаємо, що таке законодавче закріплення лише повної конфіскації майна, що належить юридичній особі, порушує конституційні принципи, а також право власності та корпоративні права юридичних осіб.

З.А. Загинеї теж звертає увагу, що «законодавче закріплення лише повної конфіскації щодо юридичних осіб суперечить цивільному та господарському законодавству України, в якому визначено загальний порядок ліквідації юридичної особи, що може відбуватися й у примусовому порядку за рішенням суду (п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК України). Майнові претензії кредиторів задовольняються з майна юридичної особи. У ЦК України визначено черговість задоволення вимог кредиторів»⁴⁵.

Згідно зі ст. 112 ЦК України в разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості:

⁴³ Проєкт Кримінального кодексу України станом на 22 травня 2023 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

⁴⁴ Загинеї З.А. Особливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за КК України. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 12–13 жовтня 2017 р. Харків : Право, 2017. С. 181–184.

⁴⁵ Загинеї З.А. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 4. 2017. С. 58–78.

1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завдані каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;

2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);

4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги⁴⁶.

Що стосується застосування часткової конфіскації, то в судовому рішенні обов'язково визначається частка майна, що підлягає конфіскації. У цьому випадку заявляються вимоги учасників на пропорційному рівні щодо повернення їх майна із балансової в приватну власність, якщо інше не передбачено національним законодавством або установчими документами юридичної особи.

Отже, потрібен ретельний аналіз і внесення змін до національного кримінального законодавства в частині застосування конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Необхідно передбачити не лише повну конфіскацію, а і часткову, забезпечити механізм вилучення майна та забезпечення права власності осіб, які мають відношення до юридичної особи.

Як уже зазначалося, наявність лише трьох видів заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб на сьогодні є дещо обмеженою, тому пропонується перелік розширити. Наприклад, у деяких країнах передбачено як захід кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб заборону на зайняття певними видами підприємницької діяльності. До законодавчого закріплення інституту заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб існували інші спроби внесення змін, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження заходів кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб» (№ 2032), який не був прийнятий Верховною Радою України та передбачав таку санкцію, як заборона на зайняття певними видами підприємницької діяльності. Однак цей Закон не набрав чинності, а вказана заборона визначення не знайшла, що було пов'язано з тим, що норми кримінального законодавства перебувають в низькому взаємозв'язку із нормативними актами господарської діяльності. Це ми бачимо і сьогодні під час застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що потребує суттєвих змін, оскільки досить часто права та свободи

⁴⁶ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

підприємств, установ, організацій використовуються не на користь юридичної особи, відбуваються зловживання уповноваженими особами, які вчиняють кримінальні правопорушення, що призводить до застосування до таких осіб заходів кримінально-правового характеру.

Такої думки притримується і О.В. Попович, яка вважає, що як альтернатива до штрафу повинна застосуватись заборона займатись певною діяльністю. Правообмеження, які пов'язані із заборонаю зайняття певним видом діяльності, повинні передбачати обмеження як майнового, так і організаційного характеру. Що стосується визначення строку позбавлення юридичної особи права на зайняття певним видом діяльності, то необхідно також, як і під час визначення розміру штрафу, виходити із розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди, а у разі, якщо таку вигоду не було отримано або її розмір неможливо обчислити, залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи⁴⁷.

У проєкті Кримінального кодексу України пропонується законодавчо розширити перелік заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Можна погодитись із такою пропозицією, але такі заходи (санкції) можуть міститись і в інших галузях законодавства, що дозволить уникнути проблем їх застосування, а також спростить процедуру процесуального виконання. Такі санкції можуть бути пов'язані із заборонаю укладати певні правочини, контракти на певний строк, заборонаю випуску певних цінних паперів, обмеження права на отримання ліцензій, субсидій, пільг тощо. Наприклад, у ст. 3.11.5 проєкту Кримінального кодексу передбачено, що «обмеження підтримки юридичної особи за рахунок публічних фінансів полягає в: 1) анулюванні наданих юридичній особі раніше пільг, субсидій, кредитів, податкових переваг, квот та преференцій, для одержання яких, за допомогою яких або з використанням яких уповноваженою особою було вчинено злочин від імені та в інтересах юридичної особи або в інтересах її асоційованої особи; 2) забороні на строк від одного року до п'яти років отримувати нові пільги, субсидії, кредити, податкові переваги, квоти та преференції»⁴⁸.

⁴⁷ Попович О.В. Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб: проблеми застосування та шляхи удосконалення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 18. Т. 2. С. 96–99.

⁴⁸ Проєкт Кримінального кодексу України станом на 22 травня 2023 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

Отже, диференціація заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, яка закріплена у ст. 96-6 КК України, містить вичерпний їх перелік, що представлений трьома заходами – штрафом, конфіскацією майна та ліквідацією юридичної особи. Відповідно до положень ч. 2 ст. 96-6 КК України штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна лише як додатковий. На підставі аналізу наукових досліджень та проєкту Кримінального кодексу встановлено, що існує необхідність розширення видів заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Розширення та передбачення нових видів заходів дозволить об'єктивно та своєчасно реагувати державі на різноманітні прояви корпоративної злочинності на практиці. Отже, доцільно провести комплексний перегляд нової системи заходів, щоб вони виконували не лише штрафну функцію, а й координуючу функцію, оскільки лише матеріальний еквівалент санкцій не може попереджувати подальші кримінальні правопорушення в інтересах юридичних осіб. Проблема реформування системи заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є актуальною.

ВИСНОВКИ

Впровадження інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб до національного законодавства викликане виконанням Україною низки міжнародно-правових зобов'язань як форми готовності до транснаціонального співробітництва в галузях протидії корупції, відмиванню доходів, фінансуванню міжнародного й регіонального тероризму, кіберзлочинності й забезпечення інформаційної, військової й національної безпеки держав.

Сьогодні перед національним законодавцем постає питання щодо реформування інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, який би відповідав європейським стандартам конвенційних моделей протидії транснаціональній корпоративній злочинності, що пов'язано із проявами корупції, фінансуванням тероризму, пропагандою війни, розповсюдженням зброї тощо. Крім того, необхідно на законодавчому рівні привести у відповідність інститут заходів кримінально-правового характеру з іншими положеннями закону про кримінальну відповідальність та нормативно-правовими актами, тому вирішення таких питань на законодавчому рівні дасть змогу забезпечити процесуальний механізм не лише протидії корупційним, корпоративним правопорушенням, а й гарантувати дотримання прав та свобод людини завдяки міжнародному співробітництву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башта І.І. Розроблення та впровадження системи заходів виявлення та запобігання корупції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 121–123.
2. Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32.
3. Гончар Т.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за чинним Кримінальним кодексом України. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 77.
4. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/516211__725692#n32.
5. Загиней З.А. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 58–78.
6. Загиней З.А. Особливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за КК України. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 12–13 жовтня 2017р.). Харків : Право, 2017. С. 181–184.
7. Загиней З.А., Гладун О.З. Незабезпечення виконання обов'язків щодо запобігання корупції як підстава для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 46–57.
8. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.
9. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України від 11 червня 2009 року № 1507-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1507-17>.
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24 березня 2022 року № 2160-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) :

Закон України від 18 лютого 2021 року № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n9>.

12. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

13. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n860>.

14. Кимлик Н.В. Юридична особа як суб'єкт корупційного злочину. *Європейські перспективи*. 2014. № 13. С. 132–136.

15. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

16. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

17. Крижановський М.В. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: сутність і форми : дис. ... д-ра філос. : 081 ; МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. С. 40.

18. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

19. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028>.

20. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 294.

21. Нікіфорова Т.І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру : навчальний посібник. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 149–150.

22. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 125–130.

23. Пасека О.Ф. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: окремі проблемні питання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 253–262.

24. Попович О.В. Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб: проблеми застосування та шляхи удосконалення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 18. Т. 2. С. 96–99.

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 року № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18>.

26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.

27. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

28. Провоторов О.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за законодавством України. *Судова апеляція*. 2017. № 3. С. 36–47.

29. Проект Кримінального кодексу України станом на 22 травня 2023 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>.

30. Сотніченко В.С. Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. С. 10.

31. Станіч В.С. Кримінальний кодекс Французької Республіки / за ред. В.Л. Менчинського ; пер. на укр. мову К.І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. С. 44–45.

32. Харитонов С.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в системі кримінального законодавства України. URL: http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/6307/1/Haritonov_145_147.

33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

34. Ященко А.М. Штраф і конфіскація майна як покарання та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матер. міжнародної науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 8–10 червня 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 123–126.

Information about the author:

Yushchik Olena Ivanivna,

PhD in Law,

Senior Lecturer at the Department of Criminal Law,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University